

הערות*

הערות לפרק הראשון

¹ אלכסנדר רומנוביץ' לוריא (Aleksandr Romanovich Luria) (1977-1902), פסיכולוג סובייטי שהיה תלמידו ועמיתו של ויגוצקי. פיתח את תחום הניורופסיכולוגיה בהתבסס על עמדתו של ויגוצקי מחד גיסא ועל מחקר וטיפול במקרים של פגיעות מוחיות מאידך גיסא.

² ההתייחסות כאן ובהמשך היא לפרקים קודמים במונוגרפיה שאינם מופיעים כאן בתרגום העברי.

³ הפונקציות המנטליות (או הפסיכולוגיות) הגבוהות, מונח שתבע ויגוצקי לציון כל הפונקציות המנטליות המודעות או שיכולות להיעשות למודעות כמו פרצפציה (תפיסה) מודעת, קשב, זיכרון מודע, רצון, כוונות, חשיבה, תודעה עצמית.

⁴ המונחים "גנה", או "גנטי" משמשים בדרך כלל אצל ויגוצקי במובן של התפתחות ומקור ולא במובן של גנטי-ביולוגי. גם פיאוזה באפיסטמולוגיה הגנטית משתמש במונח "גנטי" במובן של התפתחות.

⁵ ויגוצקי מבחין בין פונקציות אלמנטריות שמבוססות בראש וראשונה על מנגנונים ביולוגיים-מולדים ובין פונקציות מנטליות או מנטליות גבוהות

---

* ההערות הן של העורכת להוציא אלה שבהן מצוין אחרת.

אשר כפי שניראה בהמשך מותנות תרבותית והיסטורית וכרוכות בשימוש והפנמה של סימנים.

⁶ מנמה = זכירה. פעולה מנמונית היא פעולת זכירה ומנמוניקה היא שיטה לפיתוח הזיכרון.

⁷ אריך ייאנש (Erich Jaensch) (1833-1940), פסיכולוג גרמני שעבודתו התרכזה בעיקר בזיכרון תמונתי (eidetic memory) ובסיווג פסיכולוגי (psychological typology).

⁸ אלכסיי ניקולאיביץ' ליאונטייב (Alekssei Nikolaevich Leont'ev) (-1979) (1903), פסיכולוג סובייטי שעבד ביחד עם ויגוצקי ועם אלכסנדר לוריא בשנות העשרים והשלושים. פיתח את תיאוריית הפעילות בפסיכולוגיה. היה ראש המחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת מוסקבה ועמד בראש אסכולה גדולה של פסיכולוגים בברית המועצות.

⁹ התוצר של טכניקת הזכירה.

¹⁰ ויגוצקי מדגיש מחד גיסא את השינויים האיכותיים החלים במהלך ההתפתחות הפסיכולוגית ומאידך גיסא את העובדה שלא מדובר בשינויים הנכפים מבחוץ, אלא בתהליך התפתחות שבו כל שלב נשען על קודמו ומאפשר את השלב הבא. אחת מנקודות הביקורת של ויגוצקי על התיאוריה של פיאז'ה – פרק 2 באסופה זו – הנה שעל פי פיאז'ה המעבר של הילד מחשיבה קונקרטיית לחשיבה מופשטת אינו התפתחות אלא כפייה מבחוץ, כאשר הילד נוטש את החשיבה הילדותית ומאמץ במקומה את החשיבה הלוגית הנכפית עליו על ידי החברה מבחוץ.

¹¹ ליאוניד ולדימירוביץ' זנקוב (Leonid Vladimirovich Zankov) (-1977) (1901), פסיכולוג סובייטי, תלמיד של ויגוצקי. מומחה לפסיכולוגיה של הזיכרון, לדפקטולוגיה ולהוראת הפסיכולוגיה.

¹² ויגוצקי אינו משתמש במונח "הפנמה", שעשוי להתפרש כהעברה פשוטה של פעולה מסוימת כמות שהיא ללא שינוי מהחוץ פנימה, אלא במונח הרוסי (vraschivanie), שפירושו "צמיחה פנימה" במובן היותר "אורגני" ודינמי.

¹³ במהדורה הרוסית שלפיה נערך גם התרגום לעברית חסר התרשים ומופיעה הערת שוליים המפנה את הקורא ל: Leont'ev, 1983, pp. 55, 56, 58. התרשים המופיע כאן שוחזר ועובד לפי המקורות הבאים: Leont'ev, 1994, p. 306 ; Vygotsky, 1974, p. 197.

¹⁴ אלפרד בינה (Alfred Binet) (1857-1912), פסיכולוג צרפתי, אבי מבחני האינטליגנציה ומושג האינטליגנציה. עסק בשאלות של פיגור מנטלי וביסס עקרונות לעבודה עם ילדים מפגרים. היה אחד הפסיכולוגים הראשונים שעבד מערכת של שיטות מבחן למדידת ההתפתחות המנטלית של ילדים ולחקר הבדלים אינדיבידואליים.

¹⁵ וילהלם וונדט (Wilhelm Wundt) (1832-1920), פסיכולוג, פיזיולוג ופילוסוף גרמני. מייסד הפסיכולוגיה המדעית הניסיונית.

¹⁶ אדוארד ת'ורנדייק (Edward Thorndike) (1874-1949), פסיכולוג אמריקאי. עסק בפסיכולוגיה השוואתית ובפסיכולוגיה של הלמידה. ת'ורנדייק טען שלמידה מתרחשת על ידי ניסוי וטעייה ופיתח שיטה לחקר התנהגות של חיות על ידי שימוש ב"קופסת בעיה". "הקופסא" כללה מנגנון נסתר שאותו היה על החיה לגלות בעצמה בתהליך של ניסוי וטעייה.

¹⁷ קורט לוין (Kurt Lewin) (1890-1947), מתודולוג, תיאורטיקן ופסיכולוג גרמני ממוצא יהודי. עם עליית הנאצים היגר לארה"ב שם המשיך בעבודתו. עסק בפסיכולוגיה של האישיות וניסה ליישם בתחום זה את העקרונות הכלליים של פסיכולוגיית הגשטאלט. פיתח את מה שקרוי "תיאוריית השדה הדינמי". בשנותיו האחרונות עסק בפסיכולוגיה חברתית ונחשב לאחד ממייסדיה.

¹⁸ וולפגנג קוהלר (Wolfgang Köhler) (1887-1967), פסיכולוג גרמני-אמריקאי מנציגיה הבולטים של פסיכולוגיית הגשטאלט. ניסה להשוות את פסיכולוגיית הגשטאלט למכניקת הקוונטים. בעיקר ידועה עבודתו בפסיכולוגיה ניסיונית עם קופים בשנים 1914-1917. תוצאות מחקרים אלה היו חשובות עבור ויגוצקי כיוון שתמכו בעמדתו לגבי התפקיד של כלים וסימנים כמתווכים בפונקציות המנטליות.

¹⁹ קורט קופקה (Kurt Koffka) (1886-1941), פסיכולוג גרמני-אמריקאי, תלמידו של שטומפף (Stumpf) ואחת הדמויות המובילות של פסיכולוגיית הגשטאלט. היה בין ראשוני הפסיכולוגים של הגשטאלט שפנו לעסוק בבעיית הפסיכולוגיה של הילד.

²⁰ קרל ביהלר (Karl Bühler) (1879-1963), פסיכולוג גרמני, עבר לארה"ב לאחר 1938. נציג אסכולת וירצבורג ותלמיד של קילפה (Külpe) שייסד

את אסכולת וירצבורג. התמחה בפסיכולוגיה של התהליכים האינטלקטואליים והתפתחות הדיבור.
²¹ ראו לעיל הערה 2.

הערות לפרך השני

¹ שיף ג'וזפינה (Zhozephina Shif) (1905-1977), פסיכולוגית סובייטית, תלמידתו של ויגוצקי. לאחר מחקרה על יצירת מושגים מדעיים ומושגים יומיומיים עסקה שיף בתחום החינוך המיוחד.

² המילה obuchenie בשפה הרוסית משמשת לציון חינוך, הוראה, למידה ואימון. ויגוצקי משתמש במונח זה לכל אורך המאמר הנוכחי. הבחירה במונחים חינוך, למידה או הוראה בתרגום העברי נעשתה בהתאם להקשר. במקומות אחדים שבהם הבחירה באחד המונחים עשויה להטעות, נעשה שימוש בביטוי "למידה על-ידי הוראה".

³ הגיל הממוצע של תלמידי כיתה ב' הוא 8 ושל תלמידי כיתה ד' הוא 10.

⁴ כשויגוצקי משתמש במונחים "חשיבה ספונטנית" או "מושגים ספונטניים" כוונתו לתופעות המתפתחות במהלך הפעילות המעשית של הילד במסגרת קשרי הגומלין החברתיים הישירים שלו, ולא לתופעות המתפתחות כשהוא רוכש מערכת ידע במסגרת ההוראה בבית הספר.

⁵ ויליאם שטרן (William Stern) (1871-1938), פסיכולוג גרמני, מומחה לפסיכולוגיה של הילד, לפסיכולוגיה שימושית ולתיאוריית האישיות.

⁶ ויגוצקי משתמש בכוונה במונח "דיבור כתוב" ולא במונחים "כתיבה" או "שפה כתובה" ועל ידי כך מדגיש את עמדתו, לפיה הכתיבה משמשת בראש וראשונה כאמצעי לתקשורת בין-אישית בדומה לדיבור הקולי. מכיוון שהמונח "דיבור כתוב" אינו מקובל בדרך כלל השתמשתי במקומות שונים במונחים כתיבה, שפה כתובה או דיבור כתוב בהתאם להקשר.

⁷ מושגים ממשיים (actual concepts) הם מושגים שהילד כבר רכש.

⁸ אדוארד קלארד (Edouard Claparède) (1873-1940), פסיכולוג ילדים שוויצרי. התיאוריה שלו על החשיבות של תפיסה מודעת של האופרציות האינטלקטואליות להתפתחות השכלית השפיעה על פיאז'ה.

⁹ קבוצת תמונות זהות הוצגו בפני שתי קבוצות ילדים בגיל טרום-בית ספר. הילדים בשתי הקבוצות היו בני אותו גיל ואותה רמת התפתחות. קבוצה

אחת התבקשה להציג את תוכנה של התמונה; משתתפי הקבוצה השנייה התבקשו לספר במילים את תוכן התמונה. התוצאה: הקבוצה שהציגה הצליחה לבטא את המובן של מצב הפעולה המיוצג בתמונה. לעומת זאת, הקבוצה שהייתה אמורה להשתמש במילים רק מנתה את האובייקטים הנפרדים שבתמונה (הערת המחבר).

¹⁰ פאול פטרוביץ' בלונסקי (Pavel Petrovich Blonsky) (1884-1941), פילוסוף, היסטוריון, פסיכולוג ומחנך רוסי. בשנות העשרים היה בין ראשי הפסיכולוגים הרוסים שעסקו בפסיכולוגיה של הילד.

¹¹ ילד בגיל טרום-בית ספר נשאל: "אתה יודע מה שמך?" והוא עונה: "קוליה". הילד לא תופס כי עיקרה של השאלה איננו **השם שלו** אלא האם הוא יודע את שמו. הוא יודע את שמו, אך אינו מודע לעצם ידיעתו (הערת המחבר).

¹² Marx, C. and Engels, F. *Sochineniya*, V. 25, p. 384 (הפניה במקור).

¹³ ארנסט מיומן (Ernst Meumann) (1862-1915), פסיכולוג גרמני, מומחה לפסיכולוגיה של הילד וחינוך.

¹⁴ ויליאם ג'יימס (William James) (1842-1910), פסיכולוג ופילוסוף אמריקאי. מייסד פילוסופיית הפרגמטיזם. בפסיכולוגיה עסק בבעיות הקשורות לפסיכולוגיה של הדת ולתיאוריית "זרם התודעה".

¹⁵ רפלקסולוגיה: מגמה בפסיכולוגיה שראתה בחייו המנטליים של האדם לא יותר מאשר מכלול של רפלקסים. לעתים הכוונה לאחת האסכולות שדגלו בתיאוריה זו, כדוגמת האסכולה של בכטרב.

¹⁶ סצילה וחריבדה, שני סלעים בלב ים ליד חופה של סיציליה שהקשו על הניווט. באודיסאה של הומרוס מהווים שני סלעים אלה מכשול נוסף בין מכשולים רבים שעמדו בדרכו של אודיסאוס בחזרתו ממלחמת טרויה לאי הולדתו.

¹⁷ יוהאנס פרידריך הרברט (Johannes Friedrich Herbart) (1776-1841), פילוסוף, פסיכולוג ומחנך גרמני, ממייסדי הפדגוגיה המדעית.

¹⁸ ויגוצקי השתמש בתזות שכתבו בהדרכתו סטודנטים במכון הפדגוגי של אוניברסיטת לנינגרד.

¹⁹ הנרי הד (Henry Head) (1861-1940), נוירולוג בריטי, מומחה לאפאזיה.

ג'והן יולינג ג'קסון (John Huling Jackson) (1835-1911), נוירופסיכולוג בריטי. רעיונותיו לגבי הארגון והתפקוד של אזורי מוח שונים פותחו בידי הד לשימוש בתחום הטיפול באפאזיה.

²⁰ על שיטת המכלול ראו להלן פרק חמישי, הערה 6.

²¹ ב"יסודות פדולוגיים" הכוונה כאן ל"יסודות חינוכיים". מהי "פדולוגיה" ראו להלן פרק חמישי, הערה 2.

²² מריה מונטסורי (Maria Montessori) (1870-1952), מחנכת איטלקייה. שיטת החינוך שלה משמשת עד היום בסיס לחינוך בגני ילדים ובבתי ספר של החינוך היסודי באירופה ובארצות-הברית.

²³ הוגו דה-פריז (Hugo de Vries) (1848-1935), בוטנאי הולנדי. גילה בשנית את חוקי היסוד של הגנטיקה (חוקי מנדל), ופיתח תיאוריית מוטציות.

²⁴ ראו Vygotsky, 1934/1986, Chap. 5: An experimental study of the development of concepts

²⁵ ההתפתחות ההדרגתית של מושגים בהיסטוריה מהכללות קודמות של "לפני" ו"עכשיו" וההתפתחות ההדרגתית של מושגים סוציולוגיים מההכללות הראשונית של "אצלנו" ו"אצלם" מדגימות רעיון זה (הערת המחבר).

²⁶ חשיבה יוצרת או יצירתית (productive thinking) היא חשיבה שבה יוצרים משהו חדש בניגוד לחשיבה המשעתקת או משחזרת דרכי ותוכני חשיבה קודמים (reproductive thinking).

²⁷ מקס וורטהיימר (Max Wertheimer) (1880-1943), פסיכולוג גשטאלט גרמני-אמריקאי. ממייסדי פסיכולוגיית הגשטאלט.

²⁸ ראו ל"ס ויגוצקי, בעיית הלמידה וההתפתחות המנטלית בגיל בית הספר. להלן פרק חמישי: חינוך והתפתחות שכלית.

הערות לפרק השלישי

¹ מתוך "הסנונית", שיר של מנדלשטם. אוסיפ מנדלשטם (Osip Mandelstam) (1891-1938), משורר רוסי.

² אוסוולד קילפה (Oswald Külpe) (1862-1915), פסיכולוג גרמני, ממייסדי אסכולת וירצבורג.

³ אוטו זלץ (Otto Selz) (1881-1943), פסיכולוג גרמני.

⁴ נרקיס אך (Narziss Ach) (1871-1946), פסיכולוג גרמני, מהדמויות המובילות של אסכולת וירצבורג.

⁵ Plus que ca change, Plus c'est la même chose

⁶ לודוויג אולנד (Ludwig Uhland) (1787-1862), משורר רומנטיקן גרמני.

⁷ הרמן פאול (Herman Paul) (1846-1921), פילולוג גרמני. ממובילי המסורת הנאו-דקדוקית בפילולוגיה.

⁸ מתוך פושקין, 1999, פרק 3, כח.

⁹ יש לציין שגם היינה (Heine) השתמש בתחבולה דקדוקית כדי לבטא את כוונת השיר, מכיוון שהמילה אשוח – Fichte בגרמנית – היא ממין נקבה. לכן השתמש היינה בצירוף עץ-אשוח Fichtenbaum – שמינו זכר. גם בעברית נתקלו המתרגמים בבעיה, כיוון שהמילים אשוח ודקל שתיהן מצינונות מין זכר. לכן השתמשו חלק מהמתרגמים ב"האשוח והתמרה".

¹⁰ וילהלם פון הומבולט (Wilhelm von Humboldt) (1767-1835), בלשן ופילוסוף גרמני. ייסד את אסכולת הבלשנות ההיסטורית שהשפיעה רבות על ויגוצקי. הוגה מושג "הצורה הפנימית של המילה".

¹¹ גיאורג אליאס מילר (Georg Elias Müller) (1850-1934) פסיכולוג וחוקר גרמני. מייצג של תיאוריית האסוציאציוניזם. מומחה לפסיכולוגיה של ייצוגים וזיכרון.

¹² ג'והן ווטסון (John, Watson) (1878-1958), פסיכולוג אמריקאי מייסד ומנהיג האסכולה הביהביוריסטית.

¹³ ולדימיר מיכאלוביץ' בכטרב (Vladimir Mikhailovich Bekhterev) (1857-1927), פסיכולוג ופסיכיאטר רוסי, מחלוצי החוקרים את הרפלקסים האסוציאטיביים באדם.

¹⁴ איוון מיכאלוביץ' סכנוב (Ivan Mikhailovich Sechenov) (1829-1905), פיזיולוג ופסיכולוג רוסי, מייסד הרפלקסולוגיה הרוסית.

¹⁵ קורט גולדשטיין (Kurt Goldstein) (1878-1965), נוירופסיכולוג גרמני-אמריקאי. התמחה באפאזיה ובהפרעות אופטיות.

¹⁶ ויגוצקי מתייחס כאן ל"התפתחות של הפונקציות המנטליות הגבוהות".

- ¹⁷ אברהם אנטון גרינבאום (Abraham Anton Grunbaum) (1885-1932), פסיכולוג גרמני.
- ¹⁸ טולסטוי, 1999, חלק ה, פרק יח.
- ¹⁹ שם, חלק ד, פרק י.
- ²⁰ שם, חלק ו, פרק ג.
- ²¹ לב פטרוביץ' יקובינסקי (Lev Petrovich Iakubinskii) (1892-1945), בלשן רוסי, מומחה לספרות.
- ²² יבגני דמיטרייביץ' פוליבנוב (Evgenii Dmitrievich Polivanov) (-1938), (1891), מזרחן ובלשן רוסי.
- ²³ פוליבנוב מצוטט ב: Iakubinsky, 1923.
- ²⁴ פושקין, "שיח חירשים".
- ²⁵ אלכסנדר פוטבניא (Alexander Potebnja) (1835-1891), בלשן רוסי, ממשיכו של הומבולט. רעיונותיו, בעיקר מושג "הצורה הפנימית של המילה", השפיעו רבות על ויגוצקי.
- ²⁶ גבריאל טארד (Gabriel Tarde) (1843-1904), סוציולוג וקרימינולוג צרפתי שפיתח את אחת התפיסות החברתיות-פסיכולוגיות הראשונות שבמרכזן עומד האינדיבידואל. לפי טארד הבסיס לחיים החברתיים הוא החיקוי.
- ²⁷ מתוך דוסטוייבסקי, "יומנו של סופר", 1873 (תרגום: אנה וקסלר).
- ²⁸ לב ולדימירוביץ' שצ'רבה (Lev Vladimirovich Shcherba) (1880-1944), בלשן רוסי. מומחה לספרות שהתמחה בבלשנות כללית ובשפות סלאביות ורומאניות.
- ²⁹ משחק מילים המבוסס על משחק הקלפים סוליטייר. מקורו במילה secret (סוד).
- ³⁰ אוגוסט למטר (Auguste Lemaître) (-1857?), פסיכולוג צרפתי.
- ³¹ פרדריק פולהאן (Frederick Paulhan) (1856-1931), פסיכולוג צרפתי שעסק בנושאים הקשורים לפסיכולוגיה של תהליכים קוגניטיביים, בעיקר חשיבה, זיכרון ודיבור וכן בפסיכולוגיה של הרגשות.
- ³² גלב יובנוביץ' אוספנסקי (Gleb Uvanovich Uspensky) (1843-1902), סופר רוסי.

- ³³ קונסטנטין סטניסלבסקי (Konstantin Stanislavsky) (1863-1938), בימאי רוסי ותיאורטיקן של התאטרון.
- ³⁴ ויגוצקי מתייחס כאן למחזה של גריבוידוב "מכאוב מדעת", 1945.
- ³⁵ מתוך שיר של פ' טיוטצ'ב (Tiutchev), "Silenium" (תרגום: אנה וקסלר).
- ³⁶ מתוך שיר של אפאנסיי פט (תרגום: אנה וקסלר).
- ³⁷ ולמיר חלבניקוב (Velemir Khlebnikov) (1885-1922), משורר רוסי, חסיד של משחקי לשון למיניהם.
- ³⁸ הטור המצטט את המחזה לקוח ממחזהו של גריבוידוב "מכאוב מדעת", 1945.
- ³⁹ הנרי ברגסון (Henri Bergson) (1859-1941), פילוסוף, סופר ופסיכולוג צרפתי. חבר באקדמיה הצרפתית וזוכה פרס נובל לספרות. פיתח תפיסה מקורית על אודות הזיכרון.
- ⁴⁰ ציטוט מתוך שיר של המשורר א' גומיליב. (תרגום: אנה וקסלר).
- ⁴¹ לקוח משיר של אוסיפ מנדלשטם.
- ⁴² לודביג פוירבך (Ludwig Feuerbach) (1804-1872), פילוסוף גרמני שהשפיע רבות על הגותו של קרל מרקס.

הערות לפרק הרביעי

- ¹ הנרי דלקרואה (Henri Delacroix) (1873-1937), פסיכולוג צרפתי, מומחה לפסיכולוגיה של הילד ולפסיכולוגיה של האמנות.
- ² גיימס מרק בולדוין (James Mark Baldwin) (1861-1934), פסיכולוג אמריקאי, ממייסדי הפסיכולוגיה החברתית בארצות הברית. עסק גם בפסיכולוגיה של הילד.
- ³ "גנטי" – ראו פרק ראשון, הערה 4.
- ⁴ שרלוט ביהלר (Charlotte Bühler) (1893-1974), פסיכולוגית אוסטריית. התמקדה בפסיכולוגיה של הילד. אשתו ושותפתו של קרל ביהלר.
- ⁵ ויגוצקי מתייחס כאן לשמות של זרמים שונים באמנות המודרנית שברחו ללכת בדרכים מנוגדות – תיאור מציאותי (נטורליסטי) לעומת תיאור הלקוח מעולם הדמיון והסמלים השונים (סימבוליזם).

- ⁶ אימבציליות מציינת פיגור שכלי בינוני. ראה להלן את הבחנתו של ויגוצקי בין סוגים שונים של פיגור שכלי: אידיויטים, אימבצילים ודבילים.
- ⁷ המשפט הראשון הוא ציטוט משיר ידוע של המשורר אלכסנדר פושקין.
- ⁸ מרתה מוחוב (Marta Muchow) (1892-1933), פסיכולוגית ילדים גרמנייה.
- ⁹ אדוארד סגין (Edouard Seguin) (1812-1880). פיתח שיטה רפואית-פדגוגית לחינוך ולאיוון של ילדים הסובלים מפיגור עמוק.

הערות לפרכ החמישי

¹ על השימוש של ויגוצקי במונחים "הוראה" ו"למידה" ראו לעיל פרק שני, הערה 2.

² במקור ויגוצקי אינו משתמש כאן בפסיכולוגיה אלא בפדולוגיה. באופן כללי ביותר הפדולוגיה היא פסיכולוגיה בין-תחומית. המחקר הפדולוגי בשנות העשרים בברית המועצות כלל מחקרים בחינוך, באנטומיה ופיזיולוגיה, בפסיכולוגיה של הילד, בפסיכולוגיה התפתחותית, בסיווג של התנהגות אינדיבידואלית ובסוגי התנהגות בגילים שונים. מבחינת ויגוצקי, הפדולוגיה היוותה בסיס לשילוב בין התחומים השונים שעסקו בחקר הילד. הוא שילב בפדולוגיה התפתחות ולמידה והתייחס להתפתחות הילד כמושא המחקר של מדע זה.

³ ויגוצקי מתייחס כאן לרקע האסוציאיוניסטי של הרפלקסולוגיה הרוסית ושל עבודותיהם של תורנדייק ושל גיימס. ראו Van der Veer and Valsiner, 1991, p. 333

⁴ ויגוצקי מצטט כאן מתוך אוסף תרגומים לרוסית של עבודותיו של תורנדייק: Thorndike, 1925, pp. 206-207. במקור האנגלי: Thorndike, 1931

⁵ קרל שטומפף (Karl Stumpf) (1848-1936), פסיכולוג ופילוסוף גרמני. דובר של הפנומנולוגיה עם קרבה לפסיכולוגיית הגשטאלט.

⁶ על פי "שיטת המכלול" ("complex system", ברוסית: *kompleksnyj metod*) יש ללמד נושא, אובייקט או תהליך מנקודת המבט של מקצועות לימוד שונים (כגון מתמטיקה, כימיה, גאוגרפיה, ספרות, היסטוריה וכדומה). הדוגלים בשיטה זאת התווכחו עם מאמצי "שיטת הנושא/מקצוע" ("subject system", ברוסית *predmentnyj metod*). האחרונים טענו שיש

ללמד כל מקצוע/נושא ספציפי בנפרד בדרך המסורתית. ראו גם Van der Veer and Valsiner, 1991, p. 288.

⁷ הדוגמאות שויגוצקי בחר כדי להשוות בין למידת ילדים לבין למידת מבוגרים לא נבחרו היטב, מכיוון שהן שונות מאוד זו מזו מבחינת דרגת הכלליות הנדרשת ממיומנויות הלמידה (הערת עורך מאמר המקור של ויגוצקי ברוסית).

הערות לפרק השישי

¹ בהתאם לטרמינולוגיה הסטנדרטית של שנות העשרים, ויגוצקי הגדיר את המונח "דפקטולוגיה" כתחום ידע העוסק באבחון, הזרחה ומחקר בקרב ילדים הסובלים מפיגור שכלי או מליקוי גופני. כדי לקרב את הטקסט לקורא בן זמננו תורגם המונח "דפקטולוגיה" כ"חינוך מיוחד".

² תאודור ליפס (Theodor Lipps) (1851-1914), פילוסוף ופסיכולוג גרמני.

³ ויגוצקי מתבסס על קובץ עבודותיו של ליפס שתורגמו לרוסית: Lipps, 1907.

⁴ אלפרד אדלר (Alfred Adler) (1870-1937), רופא ופסיכולוג אוסטרי, פיתח שיטה של פסיכולוגיה אינדיבידואלית הנשענת בחלקה על רעיונות של פרויד.

⁵ ראו גם Stern, 1938.

⁶ אלכסנדר מוסיאביץ' שצ'רבינה (Alexandr Moiseevich Shcherbina) (1874-1934), פסיכולוג ומחנך רוסי שתיעד את חוויותיו הפסיכולוגיות והפרצפטואליות כעיוור. פיתח שיטות להוראה וחינוך של עיוורים.

⁷ קרל ביורקלן (Karl Buerklen) (?), פסיכולוג גרמני עסק בעיקר בחינוך עיוורים.

⁸ א' פרידמן (Friedmann) (?), מחנך ודפקטולוג גרמני.

⁹ פאוול פטרוביץ' בלונסקי (Pavel Petrovich Blonsky) (1884-1941), פסיכולוג, מחנך, היסטוריון ופילוסוף רוסי.

¹⁰ ארון בוריסוביץ' זלקינד (Aron Borisovich Zalkind) (1888-1936), מחנך ופסיכולוג רוסי.

¹¹ יוהנס לינדבורסקי (Johannes Lindworsky) (1875-1939), פסיכולוג גרמני.

¹² בלטינית: "אם שניים מסכימים על אותו דבר אין זה אותו הדבר". משחק מילים על יסוד הפתגם הלטיני האומר: אם שניים אומרים את אותו הדבר, הרי שאין זה אותו הדבר.

¹³ מיכאיל אוסיפוביץ' גורביץ' (Mikhail Osipovich Gurevich) (1953-1878), פסיכיאטר סובייטי מחבר עבודות רבות על פסיכולוגיה של הילד ופסיכולוגיה כללית. הדגיש את חוסר ההתאמה בין ליקויים מוטוריים של ילדים לבין מיומנויות מנטליות.

¹⁴ בטקסט המקור ברוסית אין הפניה.

¹⁵ ניקולאי אוזרצקי (Nikolai Ozeretskii) (1955-1894), פסיכיאטר רוסי. פיתח שיטה להגדרת ההתפתחות המוטורית של הילד בהתאם לרמת הגיל.

¹⁶ אוטו ליפמן (Otto Lipmann) (?-1880), פסיכולוג גרמני. תמך בתיאוריית המחוננות המיוחדת.

¹⁷ צ'רלס ספירמן (Charles Spearman) (1945-1863), פסיכולוג אנגלי, מאבותיה של תורת האינטליגנציה.

¹⁸ רוברט ירקס (Robert Yerkes) (1956-1876), פסיכולוג ביהביוריסט אמריקאי. מומחה לזואו-פסיכולוגיה, פסיכולוגיה השוואתית. ערך מחקרים בקופים.

¹⁹ "Es gibt ein Schwachsinn des Erkennens und einen Schwachsinn des Handelns"

²⁰ אנה איווגנבה פטרובה (Anna Evgenevna Petrova) (?-1888) פסיכולוגית ומחנכת סובייטית.

²¹ תאודול ריבו (Theodule Ribot) (1916-1839), פילוסוף ופסיכולוג צרפתי. מומחה לפסיכולוגיה פתולוגית ופסיכולוגיה כללית.

²² ראו גם Stern, 1930.

²³ פרנץ רימאט (Franz Rimat) (?), פסיכולוג גרמני מומחה לפסיכולוגיה של החשיבה.

²⁴ ג'ורג' קרשנשטיינר (George Kreschensteiner) (1932-1854), מחנך גרמני, אבי הגישה העמלנית בחינוך.

- ²⁵ ולדימיר אליאסברג (Wladimir Eliasberg) (1887-?), פסיכולוג ופסיכיאטר גרמני. מומחה בתחום הפסיכולוגיה הקוגניטיבית.
- ²⁶ גיוהן דיווי (John Dewey) (1859-1952), פילוסוף אמריקאי, מן ההוגים הבולטים ביותר של הפרגמטיזם.
- ²⁷ ויגוצקי מתייחס למשרד החינוך הסובייטי בשנים 1917-1946, שכונה ה"קומיסריאט הלאומי" NARKOMPROS.
- ²⁸ *Curriculum of the auxiliary schools for the mentally retarded*, Moscow, 1927, p. 7
- ²⁹ המועצה הממלכתית המדעית של משרד החינוך Gosudarstvennyi Uchennyi Soviet – GUS הייתה מחלקה במסגרת משרד החינוך הסובייטי בין השנים 1919-1933.
- ³⁰ ראו לעיל הערה 28: *Curriculum*, 1927, p. 8

הערות לפרק השביעי

- ¹ "המשמעות ההיסטורית של המשבר בפסיכולוגיה" (1927) הוא מחקר בסיסי ועמוק על בעיות היסוד הקשורות במבנה וברגולריות של התפתחות המחשבה המדעית בפסיכולוגיה, ועל דרכי הפסיכולוגיה כמדע. בהתבססו על העיקרון המרקסיסטי של היסטוריציזם, מסביר ויגוצקי את המשבר כשלב ספציפי שהופיע במהלך התפתחות הידע הפסיכולוגי, הוא חושף את העימות בין הכיוונים העיקריים שמאחורי מגוון הדפוסים של אסכולות שונות ומשרטט את הדרך לצאת מהמשבר למסלול של מדע חדש של הנפש האנושית (הערת עורך המהדורה הרוסית).
- ² כאן ובהמשך ויגוצקי מתייחס לפרק הראשון של עבודתו: "המשמעות ההיסטורית של המשבר בפסיכולוגיה", פרק שאינו מופיע באסופה זו. בפרק הראשון מציג ויגוצקי את המשבר בפסיכולוגיה כמאבק בין שלוש אסכולות עיקריות – הפסיכואנליזה, תיאוריית הגשטאלט ותיאוריית הרפלקסים, וטוען שבמאבק זה אף אחת מהאסכולות הקיימות אינה מתאימה לתפקד כפסיכולוגיה כללית ולשמש גורם מכליל המעצב את המושגים, המבנה והמערכות של כל האחרות.

³ אלכסנדר איבנוביץ' ודנסקי (Aleksandr Ivanovich Vvedensky) (1865-1925) פילוסוף סובייטי. טען שעל הפסיכולוגיה להתרכז בתאור התופעות המנטליות באמצעות אינטרוספקציה.

⁴ הוגו מינסטרברג (Hugo Münsterberg) (1863-1916), פסיכולוג גרמני מחלוצי הפסיכולוגיה השימושית.

⁵ לודביג בינסוונגר (Ludwig Binswanger) (1881-1966), פסיכיאטר ופסיכולוג שוויצרי.

⁶ פרנץ ברנטאנו (Franz Brentano) (1838-1917). פילוסוף ופסיכולוג אוסטרי. מייסד "פסיכולוגיית הפעולה" (Act Psychology). טען שהפסיכולוגיה צריכה להיות המדע של פעולות התודעה ולא של מצבי התודעה.